

dr hab. inż. Karolina Mazur, prof. UZ
Zakład Zarządzania Wartością
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgra Marcina Jasińskiego pt. „Identyfikacja podejść do strategii w przedsiębiorstwach w sektorze produktów spożywczych FMCG. Ujęcie metodyczne” napisanej na Wydziale Zarządzania, Informatyki i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Niemczyka

Wstęp

Przedstawiona rozprawa doktorska lokuje się merytorycznie w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości. Rozprawa została wszczęta w oparciu o Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.), dlatego też przedmiotem oceny zgodnie z art. 13 tej Ustawy jest to, czy stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, czy wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedstawiona rozprawa pt. „**Identyfikacja podejść do strategii w przedsiębiorstwach w sektorze produktów spożywczych FMCG. Ujęcie metodyczne**” liczy 232 strony i zawiera przypisy pochodzące ze 145 źródeł literaturowych. Została zredagowana i rozmieszczona w pięciu rozdziałach poprzedzonych wstępem. W pracy zamieszczono 83 tabele, głównie autorskie, 21 rysunków oraz 24 wykresy.

1. Ocena sformułowania problemu badawczego i celów pracy

Problem strategii podmiotów funkcjonujących w gospodarce rynkowej jest wciąż aktualny w literaturze naukowej. Naturalne jest to, że podejście do problemu strategii ewoluuje. Konkurencyjne szkoły i ujęcia umożliwiają różnorodne podejścia do analizy realizacji celu strategii, jakim jest osiągnięcie zysku ponadnormatywnego w stosunku do konkurencji. Stanowi to podstawowe założenie przyjęte w pracy mgra Marcina Jasińskiego. Drugie założenie jest takie, że działania menedżerów są rozmyślnie i odpowiadają określonym podejściom

w zarządzaniu strategicznym. Niestety moje obserwacje nie do końca potwierdzają zasadność takiego założenia. Niemniej jednak uważam, że wartościowe jest przyjrzenie się, jakie elementy podstawowych ujęć zarządzania strategicznego wywierają wpływ na współczesnych strategów i ocena ich skuteczności.

Przedstawiony przez autora problem badawczy został określony jako „występujący w firmach brak dopasowania myślenia strategicznego do rzeczywistych warunków funkcjonowania danej firmy i wynikające z tego błędy w zarządzaniu strategicznym” (s. 5). Podjęcie tego tematu wynika zapewne z osobistych obserwacji i przemyśleń autora oraz z sugestii zawartych w literaturze.

Cel główny pracy został sformułowany jako „opracowanie metody identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym, w szczególności w przedsiębiorstwach sektora producentów produktów spożywczych FMCG” (s. 6).

Autor wyodrębnił także cel poznawczy jako „zwiększenie zasobów wiedzy z zakresu podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym, w szczególności dotyczącej cech tych podejść i metod ich identyfikacji”, cel metodologiczny jako „wskazanie metodycznych podstaw metody identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym”, cel utylitarny „opracowanie użytecznego instrumentarium wspomagania podejmowania decyzji strategicznych w oparciu o opracowaną metodę identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym” (s. 6).

Autor sformułował także pięć celów pośrednich, za pomocą których zamierzał zrealizować cel główny. Celami tymi było (s. 7):

1. „Zbudowanie procedury systematycznego przeglądu literatury z zarządzania strategicznego i przeprowadzenie tego przeglądu w celu identyfikacji wiedzy na temat podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym
2. Identyfikacja luki badawczej w zakresie metody wyboru podejścia do strategii w zarządzaniu strategicznym i wyboru odpowiedniego narzędzia do realizacji takiej strategii wraz z weryfikacją tej metody.
3. Zbudowanie metody identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym przedsiębiorstw z sektora produktów spożywczych FMCG,
4. Identyfikacja podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym przedsiębiorstw z sektora produktów spożywczych FMCG za pomocą opracowanej metody.
5. Dyskusja wyników identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym przedsiębiorstw z sektora produktów spożywczych FMCG na tle literatury przedmiotu”.

Cele te zostały zrealizowane (między innymi) z wykorzystaniem systematycznego przeglądu literatury oraz wnikliwej analizy bibliometrycznej, co stanowi wartość dodaną pracy.

2. Merytoryczna ocena pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem. Pierwszy rozdział ma charakter badań wtórnych w oparciu o dostępną literaturę. Dwa następne rozdziały mają charakter teoretyczno-metodologiczne i oferują syntezę podstawowych poglądów. Rozdziały czwarty i piąty mają charakter analityczno-badawczy.

Rozdział pierwszy stanowi bardzo rozbudowaną analizę bibliometryczną. Jest to pewna innowacja wśród prac naukowych w Polsce i na pewno zasługuje na uwagę. Badaniem objęto literaturę publikowaną w bazach czasopism elektronicznych, tradycyjnych bazach bibliograficznych, poszczególnych czasopismach i dodatkowych (tzw. szara literatura oraz piśmiennictwo na stronach WWW). Celem tej części pracy było „zidentyfikowanie istotnej luki w opisie i wyjaśnianiu wyborów strategicznych w literaturze, a także zgłaszany wielokrotnie przez kadrę zarządzającą rozdźwięk między teorią a praktyką zarządzania strategicznego” (s. 17) przy wyraźnym założeniu autora, że taki rozdźwięk pomiędzy teorią a praktyką istnieje. Osobiście uważam, to, co jest wskazywane przez menedżerów jako rozdźwięk jest raczej skutkiem dysonansu poznawczego oraz posługiwania się odmiennymi kanonami językowymi przedstawicieli nauki i praktyków. Mam także czasami wrażenie, że nie zawsze strategie są planowane a czasami jest to pewien inkrementalny sposób postępowania o określonej skuteczności. Przedsiębiorcy nie mają obowiązku stosowania się do jakichkolwiek ram teoretycznych strategii i dlatego trudno mówić o rozdźwięku pomiędzy ich wyborami a ramami teorii. Niestety także, jakkolwiek analiza bibliometryczna zawarta w rozdziale pierwszym jest bardzo rozbudowana i nowoczesna, nie prowadzi w mojej opinii do wniosku o istnieniu takiego rozdzielenia „teoria a praktyka”. Stąd uważam, że wskazany formalnie cel rozdziału pierwszego nie został pod tym względem zrealizowany. Przedstawiony materiał badawczy został podsumowany w tabelach i rysunkach, jednakże nie został wystarczająco skomentowany. Być może także istnieje pewne nieporozumienie co do tego, jak autor definiuje lukę badawczą. Byłoby jednak rzeczą nieuczciwą z mojej strony gdybym nie wskazała na wartości tego rozdziału. Autor wykonał przegląd baz czasopism, co jest niezmiernie czasochłonnym zadaniem, zapoznał się z literaturą i wskazał (oraz

syntetycznie podsumował) dominujące podejścia. Uważam, że po przeprowadzeniu dodatkowej analizy naukowej, materiał ten nadaje się do dalszej, recenzowanej publikacji.

W rozdziale drugim, autor przedstawił podstawowe podejścia do zarządzania strategicznego w ujęciu historycznym. Podejścia te zostały omówione także z wykorzystaniem elementów bibliometrycznych na podstawowym poziomie. Wykonanie takiego podsumowania mogłoby narazić autora na zarzut podręcznikowego charakteru opracowania, jednakże w mojej opinii było ono niezbędne jako etap wstępny do dalszej pracy autora. Uważam, że przegląd ten jest wystarczająco szczegółowy i umożliwia dalszą pracę. Mogłabym dyskutować, czy jest on pełny, ale autor nie wyznaczył sobie w tym miejscu takiego zadania, zatem można przyjąć, że cel został zrealizowany.

W rozdziale trzecim, którego charakter jest ściśle metodologiczny autor realizuje ważny cel, którym jest „zwiększenie wiedzy z zakresu podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym, w szczególności dotyczącej cech tych podejść i procedur ich identyfikacji” (s. 118). Poświęcenie całego rozdziału dysertacji na opis procesu opracowania narzędzi badawczych uważam za właściwy i satysfakcjonujący. Zbyt często obecnie stosowane narzędzia badawcze wykorzystywane są bez przemyślenia lub z bardzo ograniczonym wkładem autorskim. Postępowanie autora pracy jest dla mnie zrozumiałe a proces badawczy przez to jest jasny i spójny. Cel rozdziału został w pełni zrealizowany a narzędzie zostało wykorzystane do badań omówionych w dalszej części pracy.

W czwartym rozdziale autor omawia dokładnie proces badań uwzględniając przy tym wszystkie wymagane informacje. Jest dla mnie drobnym mankamentem przeniesienie całej analizy i komentarzy dotyczących wyników do rozdziału następnego lub zaniechanie ich. Przykładowo: wartościowy rysunek 13 dotyczący tego, w jakich dziedzinach firmy (rozumiem, że chodzi o organizacje) mają przewagę nad konkurentami nie został skomentowany. Bardzo szkoda, bo w mojej opinii powiązanie, choćby przez słowną elaborację, systemu konkurowania z podejściem do strategii (opisanym w narzędziach) może wiele wytłumaczyć w zakresie wyborów dokonywanych przez decydentów w badanych organizacjach. Wartością dodaną rozdziału jest wnikliwa i dojrzała analiza sektora dokonana w oparciu o prawidłowo dobrane dane. Podobnie na uwagę zasługuje fakt, że badania opisane w tym rozdziale są bardzo obszerne i są źródłem głębokiej wiedzy dotyczącej zarządzania strategicznego w badanych organizacjach.

W ostatnim rozdziale autor podsumowuje efekty prowadzonych badań i analiz. Rozdział przyjął formułę rozbudowanego zakończenia i zawiera ogólne omówienie wyników badań wraz ze wskazaniem kierunków wykorzystania w teorii i praktyce wyników badań oraz

proponowanych narzędzi analitycznych. W rozdziale tym autor odnosi się do celu pracy, ale czyni to w sposób zbyt skromny. Uważam, że zebrany i przedstawiony w rozdziale poprzednim materiał daje więcej możliwości do wnioskowania niż to, co zostało sformułowane w ostatnim rozdziale. Tak, jak zauważyłam wcześniej, powiązanie poszczególnych elementów badań ze sobą oraz z celem głównym pracy nie jest w pełni satysfakcjonujące, choć wyniki badań są bardzo obszerne.

Praca nie zawiera dodatkowego zakończenia, ale funkcję tę (jak wspomniałam wyżej) spełnia rozdział piąty.

3. Ocena metodyki prowadzenia badań

Metodyka przyjęta w pracy ma charakter postępowania empirycznego. Autor formułuje cele badawcze i problemy oraz stara się we właściwy sposób opracować metodykę badawczą w zakresie badań jakościowych. Podział pracy na część bibliometryczną (rozdział 1), teoretyczno-metodologiczną (rozdziały 2 i 3) oraz badawczą jest, w mojej opinii przekonujący, choć nieco innowacyjny.

Badania przeprowadzono w przedsiębiorstwach FMCG trwało od grudnia 2017 do sierpnia 2018. Jako metodę doboru jednostek populacji do badań wybrano dobór losowy warstwowy. Badania przedsiębiorstw trwało od grudnia 2017 do sierpnia 2018. Objęto nim grupę 756 osób. Uzyskano 111 odpowiedzi od wszystkich respondentów. Jednostką analizy była organizacja. Zastosowano podstawowe elementy metod ilościowych i znaczne elementy metod jakościowych.

W Załączniku 5. zamieszczono Kwestionariusz do badań ankietowych według przyjętej procedury identyfikacji podejść do strategii w zarządzaniu strategicznym dla przedsiębiorstw z sektora produktów spożywczych FMCG.

Badania przeprowadzono z zastosowaniem podstawowych elementów statystyki opisowej. Nie zidentyfikowano mierzalnych zmiennych i nie przeanalizowano relacji pomiędzy nimi, jednakże nasuwa się pytanie, czy ten brak naruszył proces badawczy. W mojej opinii nie. Zebrany materiał badawczy był obszerny i wnosi wiele.

4. Osiągnięcia badawcze wykazane w recenzowanej rozprawie

Do osiągnięć Doktoranta wykazanych w recenzowanej pracy, należy zaliczyć:

1. Propozycja własnej metodyki badań umożliwiającej identyfikację strategii określonej w odpowiedniej szkole myślenia strategicznego.

2. Przeprowadzenie wnikliwej, obszernej i wielowątkowej analizy bibliometrycznej z wykorzystaniem odpowiednich źródeł danych oraz nowoczesnych narzędzi analitycznych służących do realizacji tego typu zadań.
3. Kompleksowe i wnikliwe spojrzenie na problem strategii w organizacji. Problem ten został bardzo szczegółowo omówiony.
4. Świadoma realizacja zadań badawczych z wykorzystaniem odpowiednich narzędzi.
5. Wnikliwa analiza sektorowa przedsiębiorstw FMCG z wykorzystaniem wtórnych danych statystycznych oraz umiejętne wnioskowanie na podstawie danych wtórnych.

Te wartości plasują pracę w grupie opracowań, do których warto się odwołać np. w procesie dydaktycznym.

5. Uwagi formalne

Jako jedno z podstawowych kryteriów oceny formalnej przyjęto umiejętność sporządzania i korzystania z przypisów literaturowych. Przypisy były stosowane prawidłowo, autor uwzględnił główne współczesne pozycje literaturowe odnosząc się do pozycji tradycyjnych jedynie w momentach, w których było to niezbędne. W spisie literatury pominięto jednak niektóre pozycje przytoczone w treści. Pewnym utrudnieniem w przygotowaniu pracy tego typu jest jej szeroki charakter, co powoduje, że autor może narazić się na zarzut pominięcia określonych pozycji literatury. Ja takiego zarzutu nie stawiam. Uważam, że wyjątkowo, w tym przypadku, korzystanie nawet ze źródeł wtórnych jest uzasadnione.

Pozostałe uwagi, które można sformułować pod adresem pracy są następujące:

1. Mam wątpliwości, czy autor słusznie, we wstępie używa określenia „badania ilościowe”. Dla mnie, osobiście wykorzystanie skali Likerta do pomiaru zmiennych umożliwia przeprowadzenie procesu formalnego wnioskowania w badaniach jakościowych i jest to wzmocnienie ich jakości. Nie widzę tu jednak mierzalnych zmiennych i w mojej opinii są to wysokogatunkowe badania jakościowe wzmocnione o policzalne elementy.
2. Niepokoi mnie sformułowanie zawarte we wstępie „niedojrzały jeszcze charakter teorii zarządzania strategicznego” (s. 4). Jest ono dyskusyjne, znam narracje konferencyjne, które wskazują nawet na schyłkowość teorii zarządzania strategicznego. Nie wiem, co miałyby być wyznacznikiem dojrzałości i niedojrzałości teorii oraz kto miałby odpowiednie kompetencje do oceny tego stanu.

3. Brak odniesienia do literatury dotyczącej strategii inkrementalnych, choć w pewnych miejscach wyniki badań na nie wskazują (np. s. 176-177¹). W mojej opinii koncepcja ta może być alternatywna do koncepcji „rozdźwięku pomiędzy teorią a praktyką”.
4. Nadużyto sformułowania „metoda” w odniesieniu do narzędzia badawczego, podobnie jak to narzędzia praktycznego zarządczego.
5. Zauważono drobne błędy np. nietypowe podejście do spisu literatury, błędy w nazwiskach autorów, pomijanie cytowanych pozycji etc.
6. Nie wszystkie opisy tabel są dla mnie jasne (np. tabela 79)

Struktura pracy jest prawidłowa, choć nie wszystkie rozdziały są mają zbliżoną objętość. Poglądy autora sformułowane są poprawnie i klarownie. W pracy wyraźnie widać oś syntezy. Poza drobnymi błędami, praca jest przedstawiona w sposób bardzo czytelny.

6. Ocena końcowa

W ocenie końcowej należy stwierdzić, że Pan mgr Marcin Jasiński rozwiązał prawidłowo problem naukowy, a dobór narzędzi badawczych jest właściwy i innowacyjny. Autor wykazał się znajomością obszaru wiedzy związanego z analizowanym problemem badawczym, potrafi opracować własne narzędzia badawcze i ma silnie ugruntowane przekonania, których konsekwentnie broni. W pełni potwierdził więc umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych, zapisaną w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia Praca spełnia warunki określone w artykule 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.). Dlatego też wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Karoline Menn

¹ Por. np. H. Minzberg, J.A. Waters (1985), Of Strategies, Deliberate and Emergent., Strategic Management Journal, Vol. 6, No. 3), pp. 257-272. lub J.B. Quinn (1980), Strategies for change: Logical incrementalism, Irwin, Homewood.